

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Андрусишин Б. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ПАРАЛЕЛІ ІСТОРІЇ **(до 10-ї річниці встановлення меморіальної дошки** **на будівлі НПУ імені М. П. Драгоманова, присвяченої Галицько-** **Буковинському куреню Січових Стрільців)**

Розглядається історія формування та перебування у листопаді 1917 – січні 1918 рр. Галицько-Буковинського куреня Січових Стрільців у приміщенні по вулиці Пирогова, 9 у м. Києві, де сьогодні розміщується Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, та про події, пов'язані з встановленням меморіальної дошки з цього приводу у січні 2001 р.

***Ключові слова:** Галицько-Буковинський курінь, Січові Стрільці, Є. Коновалець, А. Мельник, Л. Кравчук, Фундація імені Олега Ольжича, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.*

В ході Першої світової війни у таборах військовополонених опинилися десятки тисяч галичан та буковинців, які були розсіпані по неозорих просторах Російської імперії. З падінням самодержавства і утворенням Української Центральної Ради у військовополонених з'явилася надія на можливість застосування свого військового таланту і вміння на користь Україні. Так, у липні 1917 р., отримавши в комендатурі свого табору термінову відпустку з Царицина до Києва прибув хорунжий австрійської армії Є. Коновалець – майбутній командувач корпусу Січових Стрільців, засновник УВО – ОУН. У Києві на той час вже діяв Галицько-Буковинський комітет допомоги жертвам війни, який опікувався закинутими на Велику Україну галичанами і буковинцями, що опинилися тут без куска хліба внаслідок результатів бойових дій на західноукраїнських землях. Навколо нього гуртувалися і втікачі з російського полону. Ідея творення галицької військової частини, яка могла б виступити проти Австрії за визволення українських земель з австрійської займанщини спочатку не дуже захоплювала керівників Української Центральної Ради, адже добре відоме ставлення багатьох її лідерів до військових формувань, які вони планували згодом розпустити, а замість армії запровадити міліцію (про корені антимілітаристських поглядів соціалістичних діячів того часу говорити не

будемо). Не дивно, що запропоновані послуги галичан довго не приймалися. Лише після зустрічі Є. Коновальця, який у вересні 1917 р. втік з полону у Царицині, з В. Винниченком і С. Петлюрою справа почала рухатися. 12 листопада (за іншими даними наприкінці жовтня) 1917 р. [1, 2] в приміщенні Педагогічного музею, як повідомляла газета “Нова Рада” від 15 листопада 1917 р., відбулося віче галичан і буковинців, що опинилися в Києві і його околицях, на якому Є. Коновалець закликав до створення західноукраїнських військових частин для боротьби проти Австрії і возз’єднання західноукраїнських земель зі східними землями України в єдину соборну українську державу. Такий заклик одногосно підтримали всі учасники віча. За створення окремої військової частини з галицьких та буковинських українців у своєму виступі висловився Генеральний секретар військових справ С. Петлюра.

12 листопада Галицько-Буковинський комітет виголосила від імені Тимчасової Головної Ради галицьких, буковинських і угорських українців відозву із закликом добровільно вступати до Галицько-Буковинського куреня Січових стрільців. 13 листопада за підписом Р. Дашкевича, Є. Коновальця, І. Лизанівського, Г. Лисенка, М. Низкоклона, Ф. Черника та І. Чмоли відозва була надрукована у київській газеті “Нова Рада”, хоч щодо дат прийняття та опублікування відозви в джерелах знаходимо різночитання [3].

Проте Українська Центральна Рада не поспішала з дозволом на формування таких частин. Разом з тим члени Галицько-Буковинського комітету, серед яких були Р. Дашкевич, Є. Коновалець, Ф. Черник, поставили Чесько-Словацькому комітетові вимогу не втручатися у війну українців з росіянами і вивести з Києва чехословацький легіон, який покликав собі на допомогу командувач Київської округи полковник Оберучев проти більшовиків, котрі намагалися як і в Петрограді, захопити владу в свої руки. Тим часом владу взяла Українська Центральна Рада, на засіданні якої 12 листопада 1917 р. М. Порш повідомив, що чехи і словаки залишають Київ.

Цього ж дня, вже після падіння Тимчасового уряду в Петрограді, Генеральний секретаріат військових справ дав Галицько-Буковинському комітету письмову згоду Центральної Ради на формування окремих військових частин з полонених українців австрійської армії. “Так заснувалися січові стрільці у Києві. Повинні вони були формуватися як окремих курінь у складі українізованого полку ім. Дорошенка. Їм відведено казарму при вул. Пирогівській, 9.” – читаємо у воєнно-історичному нарисі “Історія Січових стрільців”, що побачив світ у видавництві “Червона калина” (Львів, 1937), і перевиданий у Києві видавництвом “Україна” (1992) [4] і

найбільш повно висвітлює історію формування та подальшого розгортання Галицько-Буковинського куреня Січових Стрільців. Наведемо короткий виклад фактів, які вміщено у названій книзі та інших джерелах.

Хочемо зазначити, що згадувана у документах вул. Пирогівська, 9 – це сьогодні вул. Пирогова, 9, що є юридичною адресою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Приміщення по бульвару Шевченка, 22/24 з 1908 р. належало Комерційному інституту (1926 р. реорганізовано у Київський інститут народного господарства імені Є. Бош). Будівля ж по вул. Пирогова, 9 була самотійною у розглядуваний період. Тобто, мова йде фактично про дві самотійні споруди з різними виходами: одна по бульвару Шевченка 22/24 з двома виходами на бульвар і на вулицю Франка, а друга – по вул. Пирогівській, 9, з виходом на цю ж вулицю, де восени 1917 р. почав своє формування Галицько-Буковинський курінь Січових Стрільців.

За дорученням Галицько-Буковинського комітету 18 листопада 1917 р. Р. Дашкевич у дарницькому таборі військовополонених серед галичан відібрав "...і на другий день привіз у Київ у казарму на Пирогівській 22-х перших охотників. Разом з цим "комітет" почав надсилати в казарму всіх, хто приходив до нього за допомогою і заявляв охоту служити в Січових Стрільцях. На першому тижні – двох зібралася ось так в казармі коло 200 охочих..." [5]. Незабаром сформовано першу сотню під командуванням Ф. Черника.

Добре відомі революційні події, які розкладали військо, солдати, повертаючись додому, бешкетували, грабували, чинили погроми. Тому, "...наприкінці грудня 1917 року січово-стрілецька сотня, якою тоді командував О. Лисенко отримала наказ Військового секретаріату у складі Дорошенківського полку вирушити на Бахмач і роззброїти збільшовичені московські ватаги... З давніми піснями українських Січових стрільців на устах вона вирушила з Києва. В казармах окрім сотенного писаря, що мав приймати нових охотників, не знайшлося ні живої душі" [6]. Отже, Січові Стрільці брали найактивнішу участь в обороні столиці від більшовицьких військ М. Муравйова, які наступали на Україну з північного сходу.

Повернулися вони з-під Бахмача у свої казарми (тобто на Пирогівську, 9) на другий день Різдвяних свят (8 січня) 1918 р.

За відсутності першої сотні, читаємо далі в "Історії січових стрільців", – "у Київ прибула з Катеринославщини нова, зорганізована в поверх 200 люду, сотня колишніх полонених галичан, що працювали в тамошніх рудниках. Рівночасно з "Галицько-Буковинського комітету" прислано майже вдвоє стільки нових охотників. Наплив такого великого поповнення вимагав швидкої реорганізації січового стрілецтва". Командувати сотнею Січових

Стрільців комітет призначив нового командира Василя Дідушка.

Очевидно заново сформовані ще дві нові сотні не поміщалися у займаних казармах на Пирогівській, 9 і тому 18 січня 1918 р., три сотні Січових Стрільців переходять у нові казарми у приміщення Духовної семінарії [7] (сьогодні – Художньої академії), по вулиці Смірнова-Ласточкина. Саме там 19 січня 1918 р. була скликана Стрілецька Рада за участю близько 600 осіб і загальні збори куреня змінили дотеперішню назву військової частини на “Перший курінь Січових Стрільців”, які проголосили курс на самовіддане служіння Українській Центральній Раді, боротьбу за самостійну Соборну Україну, постановили різко підняти дисципліну і боєздатність куреня. Ставилося завдання поповнення куреня місцевими добровольцями та охотниками з інших регіонів поза українськими землями. Командиром куреня на цих зборах було обрано Є. Коновальця, помічника А. Мельника, ад’ютантом М. Матчана. Всім тим, хто не погоджувався з рішеннями загальних зборів запропонували залишити службу. Таких набралось всього 80 стрільців.

Таким чином, можемо констатувати, що в період розквартирування Галицько-Буковинського куреня на Пироговській, 9, у нинішньому центральному корпусі НПУ імені М. П. Драгоманова містилися казарми для вояків, штаб куреня та інші структурні підрозділи військової частини. Тут жили і працювали відомі і менш відомі військові та громадсько-політичні діячі Української Народної Республіки, члени Галицько-Буковинського комітету Є. Коновалець, А. Мельник, Р. Сушко, В. Кучабський, Р. Дашкевич, Ф. Черник, І. Лизанівський, Г. Лисенко, М. Низкоклон, І. Чмола, В. Дідушок, М. Шаповал, В. Кедровський та ін. [8].

Цілком ймовірно, що з бійцями і керівництвом куреня неодноразово зустрічалися М. Грушевський, С. Петлюра, В. Винниченко, М. Порш, М. Міхновський та ін.

На кінець січня 1918 р. курінь мав близько 500 стрільців. У березні курінь розгорнувся вже в полк, численністю 3000 бійців, із яких галичани і буковинці становили 75%, на чолі з полковником Є. Коновальцем, а начальником штабу був А. Мельник. Курінь здійснював охорону Української Центральної Ради, її голови – М. Грушевського, штабу Київського військового округу [9].

З початком гетьманського перевороту полк було роззброєно німцями, а майже всі січовики вступили до 2-го Запорозького піхотного полку, де створили один курінь під командуванням Р. Сушка, в якому перебували до вересня 1918 р., до часу формування в Білій Церкві – окремого Загону Січових стрільців, який швидко переріс у полк, згодом два полки, а “за тиждень від 21 листопада заімпровізовано дивізію січових стрільців” [10].

Третього грудня 1918 р. Директорією УНР, яка очолила повстання проти гетьмана П. Скоропадського, з дивізії Січових стрільців, чорноморської і дніпровської дивізій створюється Осадний корпус на чолі з Є. Коновальцем [11]. Після відступу з Києва у Проскуріві у березні 1919 р. “наказом штабу дієвої армії всі січово-стрілецькі частини колишнього осадного корпусу ввійшли в склад новоутвореного корпусу січових стрільців” [12], який виніс на своїх плечах всі найважливіші бої за Українську Народну Республіку у 1919 р. Додаємо, що у лавах корпусу Січових стрільців служили сини всіх українських земель, а не лише галичани.

Чому ми зупинилися дещо детальніше на етапах формування корпусу Січових Стрільців. Передусім для того, щоб описати передісторію появи меморіальної дошки на будівлі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова у січні 2001 р.

У листі Фундації імені Олега Ольжича (копія зберігається у домашньому архіві автора) від 23.03.1999 р. за № 391 за підписом визначного українського громадського і політичного діяча, останнього Президента Української Народної Республіки в екзилі (1989–1992 рр.), який 28 серпня 1992 р. за рішенням надзвичайної сесії УНРади Х скликання спільно з головою уряду УНР в екзилі І. Самійленком та головою УНРади М. Воскобіником передав Президенту України Л. Кравчуку свої повноваження і мандат Державного Центру УНР в екзилі, [13] на ім'я ректора університету імені М. П. Драгоманова М. І. Шкіля, була дана висока оцінка роботі Драгоманівського університету (тоді Київський державний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова) на освітньо-виховній ниві. “Київський державний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова широко відомий своїми освітніми та виховними традиціями, докладає чимало зусиль для формування високопрофесійних та патріотичних педагогічних, наукових кадрів незалежної Української Держави, – читаємо у листі, – значення цієї дійсно державотворчої праці важко переоцінити. Адже випускники університету надалі мають змогу позитивно впливати на світогляд сотень тисяч та мільйонів дітей та молоді, які є майбутнім та надією України.” Далі в листі мова йшла про досвід співпраці фундації з фахівцями КДПУ імені Драгоманова в різних ділянках, у тому числі у проведенні спільної конференції, присвяченої відомому політичному та військовому діячеві України Андрієві Мельнику, передачу до бібліотеки університету великої кількості цінних видань, поповнення експонатів університетського музею. У листі підкреслювалося, що “...згідно з останніми дослідженнями фахівців саме в цьому будинку (Центральний корпус університету за адресою Пирогова, 9 – А.Б.) у 1917 р. відбулося формування та перебував штаб славнозвісного Корпусу Січових Стрільців,

який назавжди увійшов до героїчних сторінок книги пам'яті Українського народу доби його визвольних змагань, є невід'ємною складовою частиною історії формувань Збройних Сил України". Фондація імені Олега Ольжича просила ректора дозволити встановити на центральному корпусі КДПУ ім. Драгоманова пам'ятну меморіальну дошку на честь Корпусу Січових Стрільців. Фондація також висловлювала готовність "подати необхідну допомогу музею педуніверситету у комплектуванні експонатами для створення спеціального розділу його експозиції, присвяченого Січовим Стрільцям". Для створення єдиного комплексу матеріалів з цієї теми фундація готова була передати до університетської бібліотеки відповідний блок видань. Значу роботу з боку фундації в цьому напрямку вів випускник нашого університету С. Кот.

Для підготовки відповіді Фондації імені Олега Ольжича в університеті була створена робоча група, яку очолив проректор, доцент А. Г. Слюсаренко. До складу групи увійшов і автор статті. У нас виникли сумніви про можливість перебування в нинішньому університетському приміщенні штабу Корпусу Січових Стрільців, який був створений дещо пізніше подій, зв'язаних з центральним корпусом педагогічного університету по вул. Пирогова, 9 восени 1917 – взимку 1918 рр., а додаткове вивчення нами документів і літератури дало можливість встановити істину, яка полягала в тому, що саме тут формувався і довгий час перебував Галицько-Буковинський курінь Січових Стрільців. Ректор університету М. І. Шкіль у липні 1999 р. відповів Фондації імені Олега Ольжича листом такого змісту: "Ректорат Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова не заперечує (при відповідному дозволі київських міських властей) проти встановлення меморіальної дошки такого найбільш історично достовірного змісту: "З 19 листопада 1917 р. по 18 січня 1918 р. у цьому будинку по вулиці Пирогівській, 9 (виділено нами) формувався "Галицько-Буковинський курінь січових стрільців".

Як видно з меморіальної дошки, слів "по вулиці Пироговській, 9" на ній немає, бо, за словами фахівців, це не відповідає вимогам до художньо-архітектурного оформлення такого роду пам'яток.

Проголошення незалежної України поставило охорону національної історико-культурної спадщини у ряд пріоритетних і невідкладних обов'язків держави. Про це наголошено і в Конституції України і в Основах законодавства України про культуру, у низці галузевих законів тощо. Але іноді від справи проголошення красивих правильних положень суголосних світовому досвіду до практичної реалізації – нездоланна відстань. Наша держава, відповідно до підписаних міжнародних конвенцій, поставила

охорону національно-культурної спадщини, представленої пам'ятниками різних видів під правовий захист. Підкреслимо, що це обов'язок української держави не лише перед своїми громадянами, але й перед світовою спільнотою.

Будинки як і люди мають свою біографію: своє минуле і своє сьогодення. Центральний корпус НПУ імені М. П. Драгоманова у м. Києві є відомою історичною пам'яткою, пов'язаною з багатьма важливими подіями історії України. До таких подій належить і перебування в ньому Січових Стрільців, військова формація яких "тягнула" на собі практично всі національно-визвольні змагання, будучи вірною Соборній Україні до кінця. Вони відмовилися навіть від пропозиції лідерів Західноукраїнської Народної Республіки виступити на захист новоствореної держави у Східній Галичині, яка вела кровопролитну нерівну боротьбу проти Польщі, підтримуваної країнами Антанти, що правили тоді бал у Європі. "Дорога до Львова лежить через Київ", ось девіз Січових Стрільців, які поставили загальноукраїнські інтереси вище регіональних, партійних, групових. З погляду більш як 90-річної висоти видно, що саме Січові Стрільці зробили дуже багато для того, щоб засипати "духовний Збруч" у серцях наддніпрянців і галичан, які виростили, формувалися і жили у різних імперіях, різних культурах, різних вірах, різних правових полях, мали різний державотворчий досвід. Стрільці діяли в державних інтересах УНР, наповнюючи Акт Соборності реальним змістом, вони на практиці показували приклади реальної боротьби за державність і соборність, невмирущість української державницької ідеї в умовах катастрофічної нестачі кваліфікованих національно свідомих кадрів. Таких кадрів, для яких Українська Соборна Самостійна Держава була б сенсом і метою всього їхнього життя, бракує Україні і сьогодні. Для цієї благородної мети – формування національно свідомих українців – і служитиме встановлена на будівлі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова 29 січня 2001 р. за участю кількатисячного зібрання викладачів, студентів, киян та гостей столиці, у тому числі представників української діаспори з-за кордону, меморіальна дошка з викарбуваними на ній словами: "У цьому будинку з 19.XI.1917 по 18.I.1918 рр. формувався ГАЛИЦЬКО-БУКОВИНСЬКИЙ КУРІНЬ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ". Біля рельєфних фігур на дошці написи: "Нач. штабу Андрій Мельник" (ліворуч) і "Командант Євген Коновалець" (праворуч).

Використана література:

1. *Герчанівський Д.* Командант Січових Стрільців // Життя і смерть полковника Коновальця. Документи. Матеріали. Спогади. Листи. Фотографії. – Львів : Червона калина, 1993. – С. 5-40.
2. *Мірчук П.* Євген Коновалець. Лідер українського визвольного руху: Репринт. відтвор. видання 1958 р. – Львів, 1990. – 108 с.

3. Довбня В. Січові Стрільці київського формування у визвольних змаганнях 1917-1920 років: організація та правові засади діяльності / за наук. ред. П. П. Михайленка. – К. : Текст, 2002. – С. 15-16.
4. Історія Січових стрільців. Воєнно-історичний нарис. – Львів : “Червона калина”, 1937. – К. : Україна, 1992. – С. 36.
5. Там само. – С. 37.
6. Там само. – С. 43.
7. Там само. – С. 45.
8. Головацький І. Сторінки історії УСС. – Львів, 1998. – С. 58.
9. Галицько-Буковинський курінь Січових Стрільців // Енциклопедія історії України. Т. 2. – К. : Наукова думка, 2004. – С. 34.
10. Історія Січових стрільців. – С. 148.
11. Там само. – С. 153.
12. Там само. – С.185.
13. Довідник з історії України (А-Я) : посібник для серед. загальноосв. навч. закл. / за заг.ред. І. Підкови, Р. Шуста. – 2-ге вид. доопр. і доповн. – К. : Генеза, 2001. – С. 581-582.

АНДРУСИШИН Б. И. Параллели истории. (К 10-й годовщине установления мемориальной доски на здании НПУ имени М. П. Драгоманова, посвященной Галицко-Буковинскому куреню Сечевых Стрельцов).

Рассматривается история формирования и пребывания в ноябре 1917 – январе 1918 гг. Галицко-Буковинского куреня Сечевых Стрельцов в помещении по улице Пирогова, 9 в г. Киеве, где сегодня размещается Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, и о событиях, связанных с установлением по этому поводу мемориальной доски в январе 2001 г.

Ключевые слова: Галицко-Буковинский курень, Сечевые Стрельцы, Е. Коновалец, А. Мельник, Л. Кравчук, Фонд имени Олега Ольжича, Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова.

ANDRUSYSHYN B. I. Parallels history. (to the 10 anniversary of the establishment of a memorial plaque on the building of the NEA Dragomanov devoted to Galician-Bucovina booth Sich Riflemen).

The history of formation and visit in november 1917 – january 1918 Galicia-Sich Riflemen Bukovinskogo booth at the Pirogov Street, 9 in Kiev, where it housed the National Pedagogical University after M. P. Dragomanova and events related to the installation of a memorial plaque on the matter in January 2001.

Keywords: Galicia, Bukovina cottage, Sich Riflemen, E. Konovalets, A. Melnik, Leonid Kravchuk, the Foundation named after Oleg Ol'zhycha, National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov.

Костиця І. О.
Київський національний університет культури і мистецтв

“НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ” ЯК ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

У статті визначаються проблеми політичної детермінації культурних процесів у контексті політичної антропології та національних пріоритетів культуротворення.

Ключові слова: культура, політика, національна ідея, політична антропологія. .